

A TÖRVÉNYISMERÉSI KÖTELESSÉG A MAGÁNJOGBAN.

I.

A népek fejlődésének kezdetén az egész nép közreműködésével keletkezik minden, az összeséget érdeklő intézmény. Ez a népteremtés kora. A jog is a népből keletkezik, ép úgy mint hite, vallása, költészete, zenéje. Ez a keletkezés azonban öntudatlan, még a jognál is, mely utóbbi szokás formájában keletkezik. És soká tart, míg egy csupán csak joggal foglalkozó rend ragadja magához a jogművelést. De azért e foglalkozási ág különválása a nép befolyását meg nem szüntetheti. E külön foglalkozással azonban a jogalkotás öntudatos működéssé lesz.

Míg a népnek nincsenek absztrakt fogalmai, mindent megtestésít, s ezt a jogon is lehet érezni. Mihelyt absztrakt gondolatai vannak, tisztul a jogról való fogalma is.

Amíg ugyanaz a gyűlés határoz, ítél, tart istentiszteletet, oszt szántót stb., mi sem természetesebb, mint az, hogy a jog az erkölcs-csel a legszorosabb összeköttetésbe jut. Ezt a becstelenné nyilvánítás, az árvák védelme, a vendégjog, a hűbériség stb. eléggé megvilágítja, de különösen az olyan régi germánjogi szabályok, hogy a bírói kiküldött köteleztetik, hogy csendesén, sarkantyú nélkül lépjen a házba, hogy fel ne ébressze a beteget vagy gyermeket, hogy az adószedő a tyúkadót hol gyermekágyas nő van, csak a tyúk fejének elvitelével gyakorolhatja, de a tyúkot ott kell hagynia.

A már érintett kezdetleges állapotokban a népek jogfejlődése annyira észrevehetetlen, hogy automatikusnak volna nevezhető. Nincs

mód a jog előre való megállapítására, de nincs is szükség rá. Az egyes felmerülő esetekben a népgyűlés a maga jogi meggyőződését ítélet alakjában kimondja. Hogy ily viszonyok közt a jog a többi a társas együttélést szabályozó elvektől nem volt elválasztva: az annál természetesebb, mivel az elválasztás még később sem ment végbe.

A jog elveinek e kifejezésében hangadók mindenesetre azok, akik a szabályokat, melyekben kétségkívül még sok vallási elem is van, legjobban ismerték. A jog előre való megállapításának szükségét nem érezték s mindenki ismerte, vagy mindenkiről feltették, hogy ismeri azokat a szabályokat, melyek szerint eljárnia kell. Ha mégis kétség támadt arra nézve, hogy mi a jog, akkor az idősebbeket kérdezték meg. Ebből a kérdezésből kifolyólag vált a jogi tételek formulázása szokássá s innen a jogi közmondások kifejlődése, melyeket megint az a szokás fejlesztett ki, hogy bizonyos időben a közös gyűléseken e jogi mondásokat elmondták, hogy a fiatalabbak is megtanulják. Ez a szokás még nagyon soká fentartotta magát Németországban.

Ezek a jogi mondások vannak összegyűjtve a német *Weisthümer* elnevezés alatt s a kötettség eléggé felvilágosíthat arról, hogy milyen sokat kellett volna tudni a jogból minden lakosnak.

A jognak e kezdetleges formába öntése a fejedelmi hatalom erősödésével annyiban szenved változást, hogy a fejedelmek konkrét esetek nélkül is oda hatottak, hogy a jogszabályok összeírassanak, azért, mert ilyen összeírásban a népnek velük szemben való köteletségét is megállapították, ami kifejezést nyer abban, hogy sokszor *Pactum*-nak nevezik. Az meg épen általános, hogy a királyok konstitúciógyűjteményeik bevezetésében azt mondják, hogy ezek *ex contractu nostro et communi omnium voluntate**) jöttek létre.

A királyi hatalom gyarapodásával a király törvényhozása mind önállóbb lesz s függetlenebb a néptől. A jog ekkor már nem a nép szükségletének folyománya, hanem a király akaratáé. A királyok a maguk törvényeinek tekintélye érdekében a vallási szempontokat s az erkölcsieket, melyek e korban még nincsenek elválasztva, szorosabban fonják össze s az egyház hatalmával szövetkezve az istentől származó törvényhozó hatalmukat kezdik emlegetni.

Miután a jog szabályainak keletkezése feltételezte azok általános ismeretét, a törvényeknek közkötelelességeket magukban foglaló része pedig a kötelelességek teljesítésének is egyik feltétele, miután az egyház kezdettől fogva elfogadta azt a tant, hogy az erkölcs elveit, a

*) L. Burgundi Gundobad és Kopasz Károly (864) törvényeit, a ribuari törvényeket.

vallás parancsait mindenkinek ismerni kell: a törvények ismerésének kötelessége már nagyon korán elfogadott jogi tétel.

Ezt a természetes fejlődést szakította félbe s terelte még helytelenebb irányba a római jog, amely a jogírók befolyása révén a királyi jog mellett és felett is a XI. századtól kezdve tekintélyre emelkedett, nemkülönbén a kánonjog keletkezése és terjedése. Ez utóbbinak ismerése ép oly kötelesség volt, mint a dogmák elfogadása. A római jog különösen a kánonjog által nyitva hagyott területeken pedig azért érvényesült, mert a római jog világos és logikus tételei a jogászokat kezdettől fogva lebilincseltek. Ami által a római jog a világi ügyekben a bibliának egyháziakban való befolyásával egyenlő tekintélyre emelkedett.

A rómaiak nem fejlesztettek ki önálló bölcseleti irányt, gondolkozás módjuk a hétköznapi, magán- és közélet anyagi szükségleteinek keretében mozgott s az ennek megfelelő elveket egyszer elfogadva, attól nem tértek el. Gondolkozás módjukat tehát a közvetlen vagy anyagi szükség megkötötte s a bölcselet, mint a szellem szabadságának egyik ismertetője, náluk nagyon elvétve jelentkezett. Mi sem természetesebb, minthogy jogművelésüket a gyakorlati élet szükségleteinek kielégítésére való törekvés: a gyakorlatiasság és a régi jogszabályokhoz való ragaszkodás, a konzervativizmus jellemzi. Az élet új viszonyainak megfelelő jogalkalmazást tehát a régi szabályoknak minél kiterjedtebb magyarázata által eszközölték. Innen az interpretációk, analógiák, fikciók óriási tömege, melynek segítségével magukat a kátyúból kiségették s mellyel a jogművelés terén iskolát csináltak.

A római jogászoknak a gyakorlati szükséghez való alkalmazkodása, s a római jognak az a tulajdonsága, hogy a hétköznapi életszükségleteihez minden tekintetben alkalmazkodott, a középkorban neki még nagyobb tekintélyt kölcsönzött, mint a római birodalomban magában volt.

A középkor a tekintélyek kora. Minden véleményt tekintéllyel s nem érvekkel védenek meg. Leginkább áll ez a jellemzés a XI—XIII. század korabeli jogászokra, a glosszátorokra, akik a római jogászok iratait csak magyarázták, de sohasem bírálták. Ez irányt a kommentátorok váltják fel, akik már annyira eltértek az eredeti szöveg magyarázásától, hogy bátran el lehet róluk mondani: „Scribunt nostri doctores moderni lecturas novas, in quibus non glossant glossas, sed glossarum glossas.” és így érvényesülni látszott az az elv, mely szerint: „quod non agnoscit glossa, nec agnoscit curia”. Azonban a glosszák forrása mégis Justinian joga, mely az új római birodalomban azért nyert elismerést, hogy ezzel is a császárság egyenes folytatását lehessen

bizonyítani. A császárság örök, vagy régi voltának hirdetése tehát a római jog érvényesülésének egy hatalmas tényezője.

A jogtudomány is az általános szabadabb gondolkozással halad párhuzamosan. A XVI. században az egyházatyák, szentek, pápák tekintélye ellen küzdve, az ősforráshoz, a bibliához való visszatérést fogadják el jelszóul. A jogászok is akkor kezdenek a római jogászokhoz magukhoz visszatérni, a glosszátorokat mellőzve, s ezzel a kommentátorok ideje is lejárt. Az első nem glosszált római jog 1583-ban jelenik meg Corpus Juris Civilis cím alatt.

A római jognak az a feltétlen tekintélye, mellyel a glosszátorok és kommentátorok szemében bírt, azóta továbbra is megmaradt, s csak az újabb törvényhozásokban észleljük ennek csökkenését. Összefügg a római jog tekintélyének ez a csökkenése az újabb általános felfogás változtával, a tekintély hatalmának csökkenésével.

Mintegy átmenetként s a jogismerési kötelesség szempontjából lényeges, de a kérdést ennek dacára meg nem oldó felfogás egy ideig tartó uralmáról a természetjogi iskoláról sem szabad megfeledkezni, mely a középkor végén keletkezve, a római jogászoknak azt a tanítását fogadta el, hogy a jog alapja a természetjog, erre pedig a természet még az állatokat is megtanította, annál inkább az embereket. Ha pedig minden tételes jog ebből fakad, akkor a jogot mindenki ismeri, s így a jogismerés kötelessége nem rejt hátrányt senkire nézve.

A természetjog e felfogása a kereszténység hatása alatt csak annyiban módosult, amennyiben a keresztény alapon álló természetjogászok azt a jogot nevezték természetjognak, melyet isten minden ember lelkébe beleoltott.

A visszahatás mind e felfogásokkal szemben általában, de nem érintve a jogismerési kötelességet, a római jognak feltétlen tekintélyként való elfogadása ellen jelentkezik.

Már a régibb jogászok, így Savigny 1814-ben rámutattak arra, hogy az újabb jog nem maradhat teljesen római jogi alapon, majd utána mások is a gyakorlati élet követelményei címen a római jogtól való eltérést propagálták. E régi jogászok helyesen látták a baj okát abban, hogy a jogászok nem elég gyakorlatiak, s hogy a római jogban olyan változhatlan, feltétlen érvényű, zsarnoki erejű jogot látnak, melytől nem szabad eltérni. Pedig a jognak az életből kell fakadnia. A jog köztünk, általunk él, hat ránk s mi viszont rá, — sokszor tudatosan, még többször enélkül — a gazdasági élet szabályozója s biztonságának feltétele, olyannak kell tehát lennie, mely e gazdasági életnek megfelel. Nem meglevő szabályokhoz való alkalmazkodás a cél, hanem

a szabályok alkalmazkodása. Nem a múlt megcsontosodott elvei az élő szervezet helyes irányítói, hanem a szükséglet. Mai jogunk még nagy részben a római jogból táplálkozik s alig meri az elméleti jogász is a római jogelvek helyességét kétségbe vonni, annál kevésbé a törvényhozó, és soha a bíró. Innen az a borzasztó széles űr, mely életünk szükségleteit a jogtól elválasztja.

A jog a jogrend alapja, a jognak pedig a társadalom szülöttének kell lenni. De a jog nem egy s ugyanaz minden társadalomban. Élővé kell tenni a jogot, mert a társadalom is élő, változó organizmus. Ennek a gondolatnak öntudatlan, homályos sejtelve élhetett és él ma is azokban, akik a régi jogi elvek helyességét soha sem támadják, de ezekbe oly részleges elveket iparkodnak belemagyarázni, melyek bennük nincsenek, sőt nem is voltak. A jogot így természetesen nem lehet előre vinni, mivel ez a működés bujkálás, vagy félénk, halk felszólalás az érvényes jog igazságtalanságaival szemben. Az ilyen elmagyarázások a jogot még homályosabbá, bizonytalanabbá teszik s így a jogismerés kötelessége még súlyosabb következményű a jogban járatlanra nézve.

II.

Világos ezek szerint, hogy amióta a joggal való foglalkozás a mindenkori tekintély elismerését is jelentette, a magánjogban a nép jogi meggyőződése mind kisebb mértékben érvényesült. A jog a joggal foglalkozók és ezekhez közel állók meggyőződésének bélyegét viseli magán. Az a kis része a jognak, amely az alsó nép, vagy egész nép jogi meggyőződéséből fakadt, a jogszabályok nagy tömege mellett alárendelt jelentőségű. Az alsó néposztály mint értelmileg és gazdaságilag is gyengébb, a jogért, igazságért való küzdelemben a hatalmasok, a gazdagok, az értelmesebbekkel szemben úgy is kevés alkalommal tudta igazát érvényesíteni. A jog szabályainak legnagyobb része tehát nem a nép nagy tömegének szellemi világából fakadt, a nép azokat nem ismeri, nem ismerheti, de mégis ismernie kell.

Ennek a kell-nek az okát kutatva, azt nemcsak a jog kialakulásának történetéből, hanem a vallásnak azzal a későbbi befolyásával is magyarázhatjuk, mely a tekintély elvének megerősítésére nagy mértékben működött közre. A vallás parancsai pedig nemcsak azt kötelezik, aki ismeri, hanem azt is aki nem ismeri azokat. Az államrendnek ez az elv igen kényelmes volt s így a maga szabályai tekintetében sietett érvényre emelni, annál is inkább, mert a középkori felfogás szerint a tekintély sértése, már a tekintély pusztája nem ismerése is.

Az újkor törvényei a jogszabályok ismerésének kötelességét kényelmi szempontból fogadják el vezető elvként. Még ma is a római

jogászoktól eltanult azzal a fikció-nak nevezett hazugsággal operálnak, hogy a jogszabályok az egész nép jogi meggyőződésének eredményei s így a jogszabályokat mindenki ismeri. Hogy ezzel szemben az az igaz tétel áll, hogy a jogot senki sem ismeri s nem is ismerheti egészen, azt senki sem meri hangosan mondani.

A jog alapelveivel nagyjából talán tisztában van a művelt osztály, vagy ha ez nem is, de legalább módjában van ezeket könnyen megtudni: az áll. De a nép óriási többsége, a szegény, műveletlen rész a jogot megtanulni, az alapelveket megérteni sem képes. Ennek természetzerű következménye, hogy a gazdag és szegény közötti jogviták esetén, mint Menger mondja, a jogkérdés már eleve a gazdag javára dőlt el, miután ez magát ez irányban kellően biztosítani tudta. A szegénynek jogi öntudata inkább az erkölcs, tehát inkább a belső öntudat igazságosságának kereteiben mozog, melynél a nyilatkozatok alakszerűségének a dolog természeténél fogva nincs oly jelentősége, mint a jogban.

Eltelkintve az írásban való járatlanságtól, melynek következményeképp a tudatlan sokszor épen az ellenkezőjét írja alá annak, mint amit akar, hogyan értse meg pl. a jogban járatlan, még művelt ember is azt, hogy valamely cég megbízatása következtében jelentkező ügynök, nem a cég, hanem az ő meghatalmazottja, hogy tehát ennek minden ígérete, beszédje teljesen értéktelen, azzal az írással szemben, melyet a sokszor csak kézjegyet odabiggyeszítő tudatlan ember nevében a távollevő cégnek küld.

A büntető törvénykönyv 333. §-a szerint: „Aki idegen ingó dolgot másnak birtokából vagy bírlalatából annak beleegyezése nélkül azon célból vesz el, hogy azt jogtalanul eltulajdonítsa: lopást követ el.” Semmiféle jogi magyarázattal sem fogjuk azt a legtisztább fejű nem-jogással megértetni tudni, hogy miért nem lopás a villamos áram eltulajdonítása, mert ez nem fogja helyesként elfogadni a dologra vonatkozó fogalom meghatározásunkat, ha olyan igazságtalanságot eredményez, mint a villamos áram tolvajának büntetlenségét.

Mi az oka már most annak, hogy a jog a hétköznapi életfelfogással nem találkozik s ennek az igényeit nem is elégíti ki? A jogászai gondolkodás. E gondolkodás keletkezésének alapja a jogászoknak, mint külön foglalkozási ágak kialakulása, amely körülmény a gondolkodásra is befolyást gyakorolt. Hogy ilyen különös, a más foglalkozási ágakétól különböző gondolkodásmódja van a jogászoknak, azt már csak azért sem lehet tagadni, mivel ez minden tudományos foglalkozás eredményeképp előáll másutt is. Amíg azonban más foglalkozás nem kapcsolódik bele annyira a hétköznapi életszükségletekbe,

addig a jogászkodásnak ezt mindenestre meg kell tennie. A hátrány már most, amely előáll, az, hogy a jogászi gondolkozás a hétköznapi élet szükségleteinek kielégítését így megakadályozza.

Hogy a jogászi gondolkozás sokszor mily szűkkörű, azt a jogászi foglalkozás egyes alfajaiban kifejlődött gondolkozásmód nyilvánulásai teszik szembetűnővé. A Riehl-ügyben 1906. november 6-án kihallgatott dr. Kroph wieni rendőrfőtanácsos vallomása ennek tipikus példája. A rendőrségnek a prostitúcióval szembeni magatartása s kötelességei tekintetében ugyanis azt vallja, hogy a rendőrségnek az a kötelessége, hogy megakadályozza, hogy a prostitúció erkölcstelensége az utcára azaz a nyilvánosságra kerüljön, mert azokon a leányokon úgy sincs mit rontani. Egyáltalán nincs tehát tudatában annak, hogy e nők személyes szabadsága mint a külvilággal való érintkezhetés előfeltétele már csak azért is védendő, hogy ne váljanak az erkölcstelenségnek eszközeivé s hogy a szabadulás lehetősége fenforogjon.

Hogy a bíró gondolkozásmódját az a régi mondás jellemzi legjobban: *quod non est in actis, non est in mundo*— ezt mindnyájan tudjuk.

A jogművelő tudóst, a törvényszerkesztőt talán nem jellemzi ez a túlságos egyoldalúság, de sajna áll az, hogy az ő gondolkozásmódja és a munkával túlterhelt bíró gondolkozása közt legfeljebb az a különbség, hogy néhány száz törvényszakasszal több szabályozza és szorítja békóba.

Hogyan ismerje már-most a laikus ezeknek az elméknek a termékeit? Hogyan alkalmazkodják a jog elveihez az, aki még azt sem tudja, hogy mi a jog?! Igaz, hogy ezzel még a jogászok szempontjából is egy kényes pontra jutottunk, mert alig van két jogász, aki erre a pontra nézve egyetért a másikkal. A jogot majd az emberen kívül létező legfőbb értelemnek nevezik, melyet belénk nevelnek, mely az ember előtt az istennel egyszerre keletkezett; majd azt mondják, hogy a jog a dolgok természetéből folyik; majd azt, hogy a jog alapját, a természetjogot a természet nemcsak belénk, hanem az állatokba is beleoltotta.

Miután a jogot folyton keletkező, a viszonyok szerint folyton változónak kell tekinteni s nem entitásnak, melyet fel lehet fedezni, ennélfogva a jogot ismerni nem lehet. Az e kötelezettséghez fűződő következmény tehát mindenkire igazságtalanság.

A jog nem velünk született s ismert elv, nem felfedezhető tudomány, hanem az együttélés megkönnyítése és így a társadalom kialakítása céljából az emberi természetnek megfelelő szabály-tömeg. Vagyis a jog nagyon különböző aszerint, amint az emberek gazdasági helyzete,

természete, erkölcsi felfogása különbözik. Innen a nemzeti jog, a nemzeti törvényalkotás. A törvény a jogi felfogásból származik s így helyes Frank felfogása, hogy helyes az a törvény, mely a nép jogi meggyőződésében már él. De ha így van, akkor mire való a törvény hozatala s életbeléptetése közti idő a törvény megtanulására?! Akkor ez falzum! De különben is van olyan ember, aki a *vacatio legis*-t valaha a törvény megtanulására használta fel!?

Mindezekre a kérdésekre csak nem-mel felelhetni s e felelet mindig oda vezet vissza, hogy nem ismerjük a jogot, nem ismerjük a törvényt. Ezt a tényt kell tehát a törvényhozónak is az eddigi hamis tétel helyett kiindulási pontul elfogadni.

III.

A törvény és illetve jog ismeretének kötelessége tekintetében a római jognak következő tételére szoktak hivatkozni: *Ignorantia iuris nocet*. E hivatkozás azonban teljesen téves, mert ez az elv a maga merevségében középkori, amint ezt fentebb ki is mutattam, mert főleg az egyházi és a természetjogi befolyásnak érvényesülése következtében merevedett meg. A római jog e tételt csak nagyszámú kivétel statuálásával ismerte. A törvény nemtudásával védekezhetett a római jog szerint: 1. a kiskorú; 2. bárki, ha a törvény homályos s a törvény tulajdonképeni jelentését a jogász sem tudja megállapítani; 3. a nők (ha nem nyereszkesnek); 4. katonák; 5. műveletlenek (*rustici*). E kivételek statuálása elvértve a német partikuláris jogokban is előfordul, de általános érvényűvé nem lesz. Pedig hogy ily kivételekre szükség van, azt mindenki érzi, és nagyon kevesen vannak, akik az *ignorantia iuris nocet* elvét *Binding*gel nem tartják vérlázítóknak.

Látjuk tehát, hogy a római jogban meg volt a helyes irányú fejlődés előfeltétele és kezdete, ez azonban teljesen kiveszett a köztudatból, ugyannyira, hogy a jogismerés kötelességét a jogbiztonság előfeltételének szokás tekinteni. Ma már ez nemcsak elméleti tétel, hanem a törvénykönyvekbe is felvett elv. Így benne van a szász ptk. 97. §-ban és az osztrák ptk. 2. §-ban, az új német ptk.-ból csak azért hagyták ki, mert úgyis magától értetődő. A jogrendnek legfőbb alapjaként ma a törvényismerési kötelességet szokás tekinteni, melynek mellőzése esetén a jogrend veszélyeztetnék. De vajjon a rómaiaknak sokat dicsért jogrendje miért nem dült meg az ez elv alóli kivételek dacára?

A másik érv, amellyel ez elvet támogatják, a jogegyenlőség nagynak nevezett elve. Azonban itt is elfelejtik, hogy a jogegyenlőség

követelése csak addig volt nagy és követendő elv, amíg a jog egyedül az amúgy is hatalmasokat ruházta fel kiváltsággal, s hogy ez elv általános és kivétel nélküli alkalmazása tulajdonképpen igazságtalanság. A jognak feladata lévén az igazság keresése, oly elvek szerint kell szabályait megállapítani, melyek az igazságnak megvalósulására alkalmasak. Az pedig kétségtelen, hogy akkor legalább a tényleges állapot szem előtt tartásával kell a szabályoknak alkotni. Ha pedig ezt teszi a jog, akkor a műveletlenek (rustici) jogismeretéből, mely nem létezik, nem indulhat ki a törvényhozó. A tényeknek meg nem felelő feltevés tehát elvetendő és a jogrend az adott viszonyokra építendő. Ha így valaki kivételes elbánásban részesül, az nem a neki adott kiváltság s így nem sérelem a jogegyenlőség elvén.

Mi történjék, vetik ellenünk továbbá, akkor, ha valamely ügyletkötésnél egy jogismerő és egy jogot nem ismerő áll szemben? Helyes volna-e a jogismerőt a jogügylet érvénytelenségének hátrányával sújtani csak azért, mert a vele szerződő fél nem ismeri a jogot? Elfelejtik, hogy a magánjogban más viszonyok közt e kérdés fel sem merülhet, s hogy a jogismerés előnye mindig másvalaki jog-nem-ismerésének folyománya. Elfelejtik továbbá, hogy a szerződő felek akaratmegegyezése a szerződés, hogy az akaratnak szabadnak s tévedéstől mentesnek kell lennie. Eszerint tehát a felvetett kérdésnek akkor van csak jelentősége, ha a jogismerés feltétele az akarat bizonyos irányú elhatározásának. Másrésztől nem szabad azt sem elfelejteni, hogy a jogbeli tévedés a jogot ismerő előtt a szerződéskötéskor nyilvánvalóvá lett és így a magának biztosított előny tekintetében rosszhiszemű.

A jog-nem-ismerőre előny is származhatik e nemtudásból—folytatják ellenvetéseiket. Így pl. ha a szolgálatra jogosítottat abban a hiszemben, hogy ehhez joga van, eltiltja a szolgálat gyakorlásától s a jogosított enged a tilalomnak. Eléggé a hajánál fogva előrántott példa, mert hiszen nem egyedül a jog-nem-ismerés, hanem egy jogosított személy engedékenysége és az elévülési 32 év kell hozzá. Egy másik előnyként hozzák fel, hogy a jog-nem-ismerés a jóhiszeműnek is előfeltétele, ami pl. birtok esetén szintén előnyös. Erre az esetre azonban nem említnek példát.

Látjuk tehát, hogy a jogismerés kötelessége elleni felszólalás jogosultságát tagadni nem lehet. Annál kevésbé, mert a törvénykönyvnek igen szűk téren engedik csak meg a jog-nem-ismerés következtében előállott hátrány elhárítását. így: 1. ha valaki ennek következtében szolgáltatott; 2. ha a másik fél okozta a tévedést; 3. ha a jog-nem ismerés az ügyletben kifejezést nyert.

„A kérdést különös szabályok felállításával egyáltalán nem lehet megoldani, a kazuisztika veszedelme itt nagy mértékben fenyeget, mert különös szabályok létesítése esetén a nap minden pillanatában felmerülhető esetekből csak egy-kettőt ragadnának ki s a bajon egyáltalán nem segítenének. Itt csak általános elv segíthet, melynek preceptive kell megállapítani a jogszabályok ismeretének hazug voltát. S ebből folyólag a bírónak kötelességévé kell tenni, annak a vizsgálatát és megállapítását, hogy a fél az ügyletre vonatkozó jogszabályokat ismerte-e, illetve ismerhette-e vagy sem, s ha a nemismerés a konkrét esetben hátránnyal járna, annak az elhárítását. Ez általános szabály létesítése távolról sem járna oly nagy bajjal, mint az első pillanatra látszik, hanem csupán azt vonná maga után, hogy a jogügyletek szövegébe a vonatkozó törvényszöveg vagy jogelv is belekerülne. Aminek rendkívüli előnye volna a tévedések és törvényfélreértés azonnali s könnyű megállapítása.

Ágoston Péter.

